

**АРХЕТИПНИЙ ПІДХІД У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ
ДОСЛІДЖЕННЯХ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
ДОСВІД УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ АРХЕТИПІКИ
(Оглядова стаття)**

Алла Макарова

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ORCID: 0000-00001-7270-0135

Makarova_AO@ukr.net

(статтю надіслано до редакції – 10.10.2020 р., прийнято до друку – 04.03.2020 р.)

© Макарова А., 2020

Ця стаття є частиною циклу оглядових матеріалів, які автор публікує у межах дослідження “Архетипно-ціннісна детермінація діяльності: соціально-філософський аналіз”. За останні десятиліття в Україні проведено чимало якісних різноманітних наукових досліджень, які з’ясували роль і механізми впливу архетипів на соціальне буття. Ці комплексні дослідження започаткувала Українська школа архетипіки. Огляд тематики деяких її заходів покладено в основу цієї статті, як доказ об’єктивності та продуктивності архетипного підходу. Використано матеріали звіту 10-го теоретико-методологічного семінару “Архетипіка і публічне управління: стратегії сталого розвитку в умовах цивілізаційних зрушень”, наведено тематику виступів учасників задля орієнтації дослідника у найновіших напрямках застосування архетипного підходу.

Розглянуто перспективи розробки та впровадження серії ігор для дітей молодшого/середнього шкільного віку з персонажами-архетипами, укладання навчальної програми для старшокласників та студентів, яка би окреслила межі та специфіку ціннісних орієнтацій соціальної діяльності, створення тестових методик з визначення провідного архетипові-ціннісного символу соціальної діяльності, а також інтегрованого курсу професійного самовизначення.

Ключові слова: *архетип, архетипний підхід, соціальна діяльність, ціннісна орієнтація, Українська школа архетипіки.*

**THE ARCHETYPICAL APPROACH TO CONTEMPORARY
UKRAINIAN SOCIAL ACTIVITIES’ RESEARCHES:
THE EXPERIENCE OF THE UKRAINIAN SCHOOL OF ARCHETYPES
(Overview Article)**

Alla Makarova

Zhytomyr Ivan Franko State University

ORCID: 0000-00001-7270-0135

Makarova_AO@ukr.net

This article is a part of series of review materials published by the author in the framework of the study “Archetypal and Axiological Determination of Activity: Social-Philosophical Analysis”. The author justifies that the archetypal approach provides a lot of qualitative scientific researchers, which have been carried out in Ukraine, covering the role and mechanisms of influence of archetypes upon social life.

Also, the author considers the activity of the Ukrainian School of Archetypes and gives survey of its activities, which demonstrate the productivity of the archetypal approach, when is used for exploring different types of social practice. The report of the 10th theoretical and methodological seminar “Archetypes and Public Administration: Strategies for Sustainable Development under the Conditions of Civilization Shifts” was used. The topics of participants’ papers are presented, in order to help orient readers through the latest directions of applications of the archetypal approach. In addition, the author suggests the necessity to develop a series of games with archetype characters for secondary schools and

colleges' students, test methods for determination of the leading archetypal-axiological symbol of social activity, an integrated course of professional self-determination.

Key words: *archetype, archetypal approach, social activity, Ukrainian School of Archetypes*

Перед сучасною Україною стоїть нагальне завдання пошуку нових наукових підходів, що здатні змінити погляди на соціальну реальність. Суспільство XXI століття відрізняється від суспільства XX століття ментально, культурно, технологічно. Пошук “спільного методологічного знаменника” символізує не лише прагнення українського суспільства до якісних змін, але й виявляє об’єднавчий потенціал наукової спільноти, здатної запропонувати принципово нові форми спільного розуміння проблем та необхідності масштабної співпраці. Відкрите гуманістичне українське суспільство поступово вчиться оцінювати соціальні процеси з культурних та персоналістичних позицій, відкидаючи суто формаційно-стратифікаційний та ідеологічно-апологетичний підходи.

Архетипний підхід до соціальної реальності та діяльності належить до культурно-персоналістичних та зорієнтовує дослідника враховувати глибинні культурно-ментальні матриці соціальної діяльності, їхніх екзистенційно-психологічних та власне соціетальних підвалин. На нашу думку, такий підхід може виконати завдання реформування максимально збалансовано та продуктивно. Тому його популяризація як методу дослідження соціальної реальності є нагальною перспективою для українських науковців, а їхні актуальні здобутки заслуговують на увагу.

Мета статті – висвітлити здобутки та результати застосування архетипного підходу сучасними українськими науковцями у дослідженнях соціальної реальності.

Вперше пояснення особливостей використання цього підходу було висвітлено у статті “Архетип як предмет досліджень у сучасній українській гуманітаристиці”, яка містить огляд та бібліографічний опис деяких монографій, дисертацій та статей сучасних українських науковців [Макарова 2020]. У згаданій статті за приклад успішної інтеграційної діяльності з утілення архетипного підходу у теорію та практику сучасної української науки взято досвід організації міжнародних науково-теоретичних семінарів Української школи архетипіки. Вони, власне, і є тим майданчиком, на якому випробовуються можливості використання цього підходу, а у збірниках цього семінару представлені результати останніх досліджень та формулюються нові завдання [Афонін, Плахтій 2011].

Однак і досі такі дослідження є скоріше ініціативою окремих науковців та наукових осередків, хоча активно поповнюються новими адептами. Наразі в українській науці ще немає комплексного дослідження соціальної реальності та діяльності як науково-методологічних концептів з точки зору

архетипіки, проте є багато досліджень їхніх окремих сфер чи аспектів. Так, в Україні вже десятиліття функціонує і показує блискучі результати саме як наукова спільнота однодумців-практиків, реформаторів соціальної дійсності як системи діяльності, Українська школа архетипіки (УША). 2018 рік став для неї ювілейним, що співпало з 100-річним ювілеєм К.-Г. Юнга. Метою та результатами їхніх заходів є об’єднання міждисциплінарних зусиль дослідників, які працюють в різних галузях соціального й гуманітарного знання, та обговорення теоретико-методологічних аспектів архетипізації державного управління. На сторінці УША (<https://usarch.org/#/>) український дослідник теорії архетипів зможе знайти найактуальнішу інформацію про це українське наукове співтовариство. Ми ж пропонуємо короткий екскурс у тематику та історію одного із заходів, започаткованих цим колективом.

Наразі проведено одинадцять таких заходів, а саме:

1. Перший міжнародний теоретико-методологічний семінар “**Архетипіка і державне управління**” (Феодосія, Автономна Республіка Крим, Україна, 13–14 липня 2010 р.) [Публічне управління: теорія та практика 2010].

2. Другий міжнародний теоретико-методологічний семінар “**Архетипіка і державне управління: об’єктивне і суб’єктивне, свідоме і несвідоме у процесах соціальної інтеграції та диференціації**” (Шарм-Ель-Шейх, Єгипет, 23–30 січня 2011 р.). Під час семінару розглянуто соціальну реальність крізь глибинні (архетипні) механізми, що забезпечують цілісність соціуму, спадковість його культури, соціальних дій та свідомості; визначено теоретико-методологічні засади цього впливу та здійснити аналіз стану і динаміки соціальних процесів, ефективності функціонування та розвитку системи державного управління [Публічне управління: теорія та практика 2011].

3. Третій міжнародний теоретико-методологічний семінар “**Архетипіка і державне управління: ментально-психологічні аспекти**” (Барселона, Іспанія, 23–30 червня 2012 р.). Під час семінару обговорено проблеми державного управління і державного будівництва в контексті взаємозв’язку з архетипами колективного несвідомого [Публічне управління: теорія та практика 2012].

4. Четвертий міжнародний теоретико-методологічний семінар “**Архетипіка і державне управління: інституційні форми, механізми та практики**” та I Міжнародний конкурс молодих науковців “**Архетипіка і державне управління: інституційні**

форми, механізми та практики” (Київ, Україна, 22–26 травня 2013 р.), під час яких з використанням архетипної методології розглянуто та обговорено проблеми розвитку публічного адміністрування в Україні та інших країнах світу [Публічне управління: теорія та практика 2013].

5. П'ятий міжнародний теоретико-методологічний семінар **“Архетипіка і державне управління: раціоналізація та нормативні практики”** та **II Міжнародний конкурс молодих науковців** (Київ, Україна; 13–14 червня 2014 р.). Пріоритетами обговорення були розвиток уявлень про суть колективного несвідомого та нормативно-правові практики, проблеми законотворчості як однієї з найважливіших функцій державної влади, а також чинники, зміст та форми розвитку національних систем законодавства як гаранта життєдіяльності суспільства і держави в сучасних умовах демократичного розвитку [Публічне управління: теорія та практика 2014].

6. Шостий міжнародний теоретико-методологічний семінар **“Архетипіка і державне управління: громадська самоорганізація, соціальна мобільність, суспільна інтеграція”** і **III Міжнародний конкурс молодих науковців** (Ужгород, Україна–Скаліца, Словаччина; 30 квітня 2015 р.). До участі в VI ТМС-2015 було запрошено вчених різних галузей соціально-гуманітарного знання, що сприяло міждисциплінарному розгляду актуальних проблем державного управління [Публічне управління: теорія та практика 2015].

7. Сьомий міжнародний теоретико-методологічний семінар **“Архетипіка і державне управління: виклики і ризики суспільної трансформації”** та **IV-й Міжнародний конкурс молодих науковців** (Київ, Україна–Тбілісі, Грузія; 28 травня–3 червня 2016 р.). Програмні рамки форуму були пов'язані з ідеєю суспільної трансформації і політичні модернізації країн кінця ХХ–початку ХІ ст., які не обов'язково співпадають з моделлю “західноєвропейського взірця”, що постала в часи “великої депресії” 30–40-х рр. ХХ ст.

8. Восьмий міжнародний теоретико-методологічний семінар **“Архетипіка і державне управління: механізми та стратегії розв'язання конфліктів у сучасному світі”** та **V-й Міжнародний конкурс молодих науковців** (Київ, Україна; 29–30 травня 2017 р.). Було досліджено проблематику, пов'язану з вивченням соціальних конфліктів. Визначено, що усталеність соціального простору, баланс соціальних відносин досягаються не лише гарантіями свобод у всіх сферах людської життєдіяльності, але й прогнозованістю і вирішеністю соціальних конфліктів.

9. Дев'ятий міжнародний теоретико-методологічний семінар **“Архетипіка і державне управління: європейський простір у вимірах уявного, реального**

та ідеального” та VI Міжнародний конкурс молодих науковців (Монпельє, Франція; 28–29 червня 2018 р.). Було висвітлено проблематику публічного управління, що пов'язана зі змінами, яких зазнаватиме у середньостроковій перспективі західноєвропейський суспільний простір.

10. Десятий міжнародний теоретико-методологічний семінар **“Архетипіка і державне управління: стратегії сталого розвитку в умовах цивілізаційних зрушень”** та VII Міжнародний конкурс молодих науковців (Німеччина, Швейцарія, Франція, Чехія, Польща – Львів, Україна, 29 квітня–11 травня 2019 р.). Розглядалася проблематику публічного управління, пов'язана з кризою глобальної системи міжнародної безпеки, радикальними змінами, що їх зазнаватиме у середньостроковій перспективі світовий безпековий простір, та створення нових підходів до забезпечення безпеки і сталого розвитку країн і цілого світу.

11. Одинадцятий Міжнародний теоретико-методологічний семінар/Міжнародний конкурс молодих науковців **“Архетипіка і державне управління: традиція, її суб'єкти і джерела у постмодерному суспільстві”** кафедра публічної політики та політичної аналітики Національної академії державного управління при Президенті України організувала у січні 2020 року спільно з Всеукраїнською асамблеєю докторів наук з державного управління, Інститутом економіки і прогнозування НАН України, Інститутом соціальної та політичної психології НАПН України, Українською технологічною академією. Місцем її проведення цьогоріч став Єгипет. А поки готуються звітні матеріали за результатами роботи, наведемо дані про склад учасників та тематику виступів минулорічного семінару.

У 2019 році заходи УША відкрив конференції “Місцями Карла Юнга”, під час якого (30 квітня–9 травня 2019 р.) учасники познайомилися з життям і творчістю вченого-психолога. Вони відвідали Кесвіль-Кюснахт-Цюріх-Боллінг-Базель (Швейцарія), а також Мюнхен (Німеччина), Париж (Франція), Прагу (Чехія) та Краків (Польща). 10 травня 2019 р. у конференц-залі Національного університету “Львівська політехніка” відбулося відкриття форуму. До участі у чергових заходах УША було подано 59 тематичних заявок від науковців Казахстану, Росії та України. Безпосередньо у фінальній частині очного та заочного форматів свої роботи презентували 45 авторів, серед них і 8 молодих науковців [Афонін 2019: 151].

Серед доповідей слід відзначити такі: **“Архетипи в діяльності об'єднаних територіальних громад”** (О. Амосов, доктор економічних наук, професор; Н. Гавкалова, доктор економічних наук, професор (Харків, Україна); **“Архетип як джерело**

інноваційного процесу” (Е. Афонін, доктор соціологічних наук, професор; А. Мартинов, доктор історичних наук, професор (Київ, Україна); “Архетипи сучасності: український вимір” (Т. Бельська, доктор наук з державного управління, доцент (Харків, Україна); М. Лашкіна, психолог-конфліктолог, кандидат наук з державного управління (Київ, Україна); “Інформаційна політика України як європейської держави в умовах сучасних загроз (архетипний підхід)” (Н. Голованова, аспірант (Київ, Україна); “Архетиповий аналіз національної свідомості і патріотизму в сучасній Україні: на прикладі громадської організації “Пласт” (В. Козаков, доктор наук з державного управління, професор (Київ, Україна); М. Піддубний, аспірант (Київ, Україна); “Суть і значення публічного конфлікту у сучасних умовах розвитку суспільства та його зв’язок з архетипами колективного несвідомого” (І. Корчак, аспірант (Київ, Україна); “Логос і міфос. Філософія Гегеля і теорія колективного несвідомого Юнга та Дюрана: спроба синтезу в контексті сталого розвитку” (В. Патраков, філософ, незалежний дослідник (Степногорськ, Республіка Казахстан); “Регулювання сфери реклами в контексті сталого розвитку України (архетипний підхід)” (Л. Сердечна, кандидат наук з державного управління, докторант (Київ, Україна); “Радянський архетип у взаємодії влади та політичної опозиції як загроза національній безпеці України” (В. Сичова, доктор наук з державного управління, професор (Харків, Україна); “Розвиток Європи в межах психоаналізу: методологія, стан і перспективи” (В. Соболюков, доктор психологічних наук, професор (Новосибірськ, Російська Федерація); “Архетип соціальної справедливості та ідеологічна конфронтація сучасних моделей соціальної політики” (В. Судаков, доктор соціологічних наук, професор (Київ, Україна); “Український архетип як джерело європейської безпеки” (О. Тертичний, незалежний дослідник, координатор групи “Спільний проект” (Київ, Україна); “Архетипні джерела підвищення ефективності державних заходів у соціальному секторі” (О. Білик, кандидат економічних наук, доцент; Ю. Блинда, асистент (Львів, Україна); “Сприйняття українським суспільством концепції сталого розвитку (архетипний аналіз)” (З. Бурик, доктор наук з державного управління, старший викладач (Львів, Україна); “Публічне управління розвитком АПК в контексті стратегії сталого розвитку України (архетипний підхід)” (В. Галанець, кандидат наук з державного управління, доцент; Р. Дзяний, кандидат хімічних наук, доцент; Ю. Дзюрах, асистент (Львів, Україна); “Управління людськими ресурсами в сфері публічної служби: архетипний підхід” (Н. Гончарук, доктор наук з державного управління, професор; Ю. Пи-

рогова, аспірант (Дніпро, Україна); “Корупція як перепона сталому розвитку України (архетипний підхід)” (Г. Дорошенко, доктор економічних наук, професор (Харків, Україна); “Архетипні моделі сталого розвитку країн: компаративний аналіз” (В. Євдокимова, кандидат соціологічних наук, доцент (Київ, Україна); “Публічно-приватне партнерство як фактор забезпечення сталого розвитку: архетипний аналіз” (М. Лахижа, доктор наук з державного управління, професор; С. Сторичева, доктор економічних наук, професор (Київ, Україна); “Архетипіка реінжинірингу в контексті удосконалення діяльності органів місцевого самоврядування” (Н. Костенюк, старший викладач (Одеса, Україна); “Архетип селянина: проблема накопичення і використання людського капіталу в Україні” (В. Лапіна, кандидат соціологічних наук, провідний соціолог (Київ, Україна); “Формування національної цифрової інфраструктури в контексті глобалізаційних трендів та освропейських ініціатив (архетипний підхід)” (В. Логвінов, кандидат економічних наук, доцент, професор; С. Малонога, аспірант (Київ, Україна); “Архетипні засади впровадження технологій сталого розвитку в сфері обслуговування клієнтів Державної казначейської служби України” (Л. Марченко, аспірант (Харків, Україна); “Архетипне підґрунтя постмодерної культури прийняття управлінського рішення” (Ю. Напльоків, старший викладач (Київ, Україна); “Підвищення кваліфікації державних службовців у контексті забезпечення сталого розвитку України (архетипний підхід)” (М. Орлів, кандидат економічних наук, незалежний дослідник (Львів, Україна); “Архетипні моделі публічного управління” (О. Перхач, кандидат економічних наук, доцент; У. Лукашевська, аспірант, асистент (Львів, Україна); “Теорія та практика реалізації стратегічних пріоритетів сталого розвитку України: архетипна парадигма” (Л. Приходченко, доктор наук з державного управління, професор; О. Лесик, кандидат наук з державного управління, старший викладач (Одеса, Україна); “Соціальна архетипіка на службі антикризового управління” (О. Сушій, доктор наук з державного управління, завідувач лабораторії методології психосоціальних і політико-психологічних досліджень (Київ, Україна); “Професійний і особистісний розвиток державних службовців України в контексті сталого суспільного розвитку (архетипний підхід)” (М. Хім, асистент); “Архетипні джерела соціальної інформації як передумова сталості інноваційного розвитку сучасного суспільства” (Я. Чепуренко, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, доцент (Київ, Україна); “Емпавер-мент-педагогіка як модель гармонізації психокультурних складових ар-

хетипу руєг крізь призму стратегії сталого розвитку” (Н. Яременко, кандидат філософських наук, доцент; Н. Коломієць, кандидат філософських наук, доцент (Кривий Ріг, Україна); “Вплив світоглядно-ціннісних архетипів на функціонування регіональних політичних режимів в Україні (на прикладі Львівської області)” (В. Яремчук, доктор політичних наук, доцент, провідний науковий співробітник (Київ, Україна). І без контент-аналізу стає зрозуміло, що така кількість експертів з різних галузей наукового знання – від управління до медицини – створює реальну, а не віртуальну теоретико-методологічну школу.

До роботи над проектом у 2019 році долучилися керівництво й співробітники Національного університету “Львівська політехніка” – ректор Ю. Бобало та проректор з наукової роботи Н. Чухрай, завідувач й викладач кафедри адміністративного і фінансового менеджменту Інституту адміністрування та післядипломної освіти Національного університету “Львівська політехніка” Н. Подольчак та О. Паска, директор Інституту адміністрування та післядипломної освіти В. Яськов і докторантка кафедри публічної політики та політичної аналітики Національної академії державного управління при Президентові України О. Котовська.

Наприкінці січня 2020 р. відбулися заплановані в Александрійській бібліотеці щорічні заходи Української школи архетипіки. Їхня тематика була присвячена традиції як фактору сталого розвитку системи публічного управління в сучасному постмодерному суспільстві. У планах науковців на 2021 рік, який припадатиме на 100-річчя учня К. Юнга професора Ж. Дюрана, стане проєкт франко-українського перекладу його ключової роботи “Антропологічні структури уявного” і розробка тематики, пов’язаної з методологічними проблемами “архетипіки публічного управління”.

Отже, можна впевнено говорити про розробленість архетипного багатоаспектного підходу у дослідженнях соціальної діяльності. На його основі створено й запроваджено такі тестові методики, як “Методика колірних уподобань” (автор Е. Афонін, 1987); “Моя ідентичність” (особистісний опитувальник БАД, автори Бурлачук, Афонін, Донченко); “Публічне управління” (автори Е. Афонін, О. Балакірева, В. Кириченко, 1987/2014/2019) та інші.

На нашу думку, перспективними є створення проєктів, спрямованих на візуалізацію архетипових матриць діяльності, а саме:

– серії ігор для дітей молодшого/середнього шкільного віку, в яких персонажами виступатимуть архетипи;

– навчальної програми для учнів старших класів та студентів, в якій буде чітко окреслено межі та

специфіку ціннісних векторів духовності, душевності, розумності, розсудливості, волюнтаристичності та тілесності як комунікаційних практик із поетапної реалізації архетипово-ціннісних орієнтацій;

– тестової методики з визначення провідного архетипово-ціннісного символу діяльності;

– інтегрованого курсу професійного самовизначення (на основі вчення Г. Сковороди про “споріднену працю” та образно-символічної й архетипної матриці смислів).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Афонін, Е., Плахтій, Т. (2019). Архетипіка і публічне управління: стратегії сталого розвитку в умовах цивілізаційних зрушень. *Український соціум*, 2 (69), 142–151.

Афонин, Е., Суший, О. (2011). Архетипика как новое научное направление междисциплинарных исследований проблем государственного управления как новый научный напрям міждисциплінарних досліджень проблем державного управління. Ч. 3.: Государственное управление в XXI веке: традиции и инновации. Москва: МГУ.

Макарова, А. (2020). Архетип як предмет досліджень у сучасній українській гуманітаристиці. *Гілея: науковий вісник*, 152 (1), 171–176.

Публічне управління: теорія та практика. (2010). Збірник наукових праць Асоціації докторів державного управління. Отримано з http://www.academy.gov.ua/%5CNMKD%5Clibrary_nadu%5C%2813%29%5C83c9b001-8b64-451c-967d-bf6b6c22c647.pdf

Публічне управління: теорія та практика. (2011). Збірник наукових праць Асоціації докторів державного управління. Отримано з http://www.academy.gov.ua/%5CNMKD%5Clibrary_nadu%5C%2813%29%5C7c7ef4d7-12c7-44f4-84bc-7e395192237a.pdf

Публічне управління: теорія та практика. (2012). Збірник наукових праць Асоціації докторів державного управління. Отримано з http://www.academy.gov.ua/%5CNMKD%5Clibrary_nadu%5C%2813%29%5Cc19286c8-373d-4dd1-b2e8-e45ebdb9a27b.pdf

Публічне управління: теорія та практика. (2013). Збірник наукових праць Асоціації докторів державного управління. Отримано з http://www.academy.gov.ua/%5CNMKD%5Clibrary_nadu%5C%2813%29%5C456dfa7d-f8d1-4901-aaa1-c237823cb99a.pdf

Публічне управління: теорія та практика. (2014). Збірник наукових праць Асоціації докторів державного управління. Отримано з http://www.academy.gov.ua/%5CNMKD%5Clibrary_nadu%5C%2813%29%5C3b6d3535-2fac-400e-817b-b9fdc9ea9fe8.pdf

Публічне управління: теорія та практика. (2015). Збірник наукових праць Асоціації докторів державного управління. Отримано з http://www.academy.gov.ua/%5CNMKD%5Clibrary_nadu%5C%2813%29%5C92910332-fbe6-4124-8e9d-70ade44306e0.pdf

REFERENCES

Afonin, E., Plakhty, T. (2019). Archetype and Public Administration: Strategies for Sustainable Development in the Conditions of Civilization Shifts. [In Ukrainian]. *Ukrainian Society*, 2 (69), 142–151.

Afonin, E., Sushyi, E. (2011). Archetypics as a New Scientific Trend of Interdisciplinary Studies of the Problems of

